

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, доцента
Саяпіної Світлани Анатоліївни
на дисертацію Карпової Лариси Георгіївни
«Теоретико-методичні засади створення освітньо-розвивального
середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти
для обдарованих дітей»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність дослідження Карпової Лариси Георгіївни детермінується навчальними потребами українського суспільства. Сьогодні стає зрозумілим, що економічний розвиток будь-якої країни залежатиме від інтелектуального потенціалу нації, який складають ті, кого природа нагородила особливими здібностями. Це закономірно, адже світ виходить на рівень розроблення та поширення технологій, які стануть основою зростання валового продукту будь-якої країни. Створювати їх буде інтелектуальна еліта, формуванню якої слід приділити значну увагу на всіх етапах розвитку обдарованої особистості. У зв'язку з цим проблема обдарованості, у тому числі й школярів, повинна вийти на передній план у державній політиці, науці через пошук таких середовищних умов, які дозволять виявити обдарованих учнів та забезпечити їхній розвиток на рівні сучасних суспільних вимог. Актуалізують проблему й необхідність реалізації компетентнісної парадигми, започаткованої Концепцією «Нова українська школа». Виходячи з цього, тема представленої дисертації є актуальною та своєчасною.

Наукові положення, висновки, рекомендації, викладені в науковій праці, відповідають вимогам до такого виду досліджень і забезпечуються: відповідністю предметної спрямованості дослідження паспорту спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки; комплексним використанням методів науково-педагогічного дослідження (теоретичних, емпіричних, математичної статистики); адекватністю структурно-логічної схеми дослідження його меті; достатньою географією представлення результатів дослідження (Україна, Литва, США, Канада, Чехія, Польща), упровадженням результатів дослідження в практику 8 закладів вищої освіти, про що свідчать довідки; широкою джерельною базою (920 найменувань, з них 52 – іноземними мовами).

Дисертація є результатом цілеспрямованого авторського пошуку вирішення проблеми на основі порівняння попередніх досліджень у цій сфері та їх критичного аналізу. Обґрунтування актуальності теми в дисертаційній роботі свідчить, що її автор розуміє соціальну значущість проблеми та важливість її своєчасного вирішення для теорії й практики педагогіки. Усе вищесказане характеризує наукову зрілість і професійну підготовленість автора дисертації. Дисертантка коректно визначає науковий апарат, спираючись на усвідомлення

суперечностей та проблеми дослідження, а також вивчення наукової літератури.

Аналіз змісту дисертації, основних публікацій та автореферату дозволили зробити висновок про досягнення дисертанткою мети дослідження. Основні положення дисертації мають безсумнівні ознаки наукової новизни. До найбільш вагомих з них слід віднести *вперше* науково обґрунтовану й експериментально перевірену науково-методичну систему створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей та її модель; технологію створення освітньо-розвивального середовища в цих закладах освіти, яка передбачає послідовне проходження підготовчого, діяльнісно-формуального й рефлексивно-коригувального етапів і реалізацію відповідних організаційно-педагогічних умов; запропонований механізм створення індивідуальної освітньої траєкторії обдарованих учнів на основі організації дуальної освіти через гармонійне поєднання діяльності закладів вищої освіти та спеціалізованих закладів загальної середньої освіти для обдарованих дітей як неперервного освітнього ланцюга в умовах кластера.

У роботі *уточнено*: суть концепту «освітньо-розвивальне середовище спеціалізованого закладу загальної середньої освіти для обдарованих дітей» як цілісної динамічної системи ресурсів і впливів, що в сукупності сприяють безперервному розвитку обдарованих учнів на основі індивідуальних освітніх траєкторій, які забезпечують розкриття їхніх здібностей відповідно до природних задатків, інтересів, потреб, вимог вікової соціалізації, з одного боку, та соціального запиту на формування ключових компетентностей, з іншого; поняття університетської кафедри як інноваційної освітньої структури, створеної на основі принципу соціального партнерства через об'єднання діяльності закладів вищої освіти, наукових установ, позашкільних закладів освіти, громадських організацій і спеціалізованих закладів загальної середньої освіти для обдарованих дітей з метою реалізації науково-методичної, науково-дослідницької й освітньо-виховної функцій; критерії сформованості ключових компетентностей обдарованих учнів (мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-діяльнісний та рефлексивно-особистісний), їхні показники й рівні прояву (високий, середній, низький). У дослідженні *подальшого розвитку* набули: наукові підходи до формування ключових компетентностей обдарованих учнів через моделювання сфер освітньо-розвивального середовища (когнітивної, соціальної, особистісної та творчої, які забезпечені відповідними формами, методами та засобами навчання; моделювання сфер освітньо-розвивального середовища для формування ключових компетентностей обдарованих учнів та професійного простору педагогів на основі застосування діаграми Ейлера – Венна; методика застосування кваліметричного підходу як основи моніторингу сформованості компетентностей педагогів (креативної, методичної, дослідницької) через цільове розроблення відповідних факторно-критеріальних моделей, які включають фактори: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний та особистісний.

Отримані результати свідчать про фундаментальне значення теоретичних досягнень проведеного дослідження.

Виходячи з цього, логічним є те, що дослідження, проведене Ларисою Георгіївною, має значну практичну значущість. До найбільш вагомих результатів слід віднести *впровадження* в освітній процес Комунального закладу «Обласна спеціалізована школа-інтернат II-III ступенів «Обдарованість» Харківської обласної ради» науково-методичної системи створення освітньо-розвивального середовища. Результати дослідження реалізовано на рівні методичного забезпечення функціонування відповідної системи: апробовано елективні спецкурси для обдарованих дітей; підготовлено навчально-методичні посібники: «Проектування розвивального освітнього середовища для обдарованих учнів» (у співавторстві з В. Гриньовою), «Професійна компетентність учителя: суть, структура, умови формування» (у співавторстві з В. Гриньовою), «Дослідницька компетентність учителя в умовах співпраці з обдарованою особистістю». Для базового закладу освіти розроблено широке нормативне підґрунтя («Концепція діяльності», «Концепція розвитку», «Положення про систему моніторингових досліджень», «Положення про науково-практичну лабораторію дослідження і розвитку обдарованості учнів», «Положення про лабораторію інформаційних технологій навчання» та ін.)

На особливу увагу заслуговує те, що Лариса Георгіївна здійснювала керівництво дослідно-експериментальною роботою за темою «Проектування розвивального освітнього середовища навчального закладу», організованою згідно з наказом Міністерства освіти і науки України.

Представлена дисертація має науково обґрунтовану структуру: анотації (українською та англійською мовами), вступ, чотири розділи, висновки до розділів та наукової праці, список використаних джерел, додатки.

У *вступі* чітко окреслено його основні складові (актуальність, науковий апарат дослідження, відомості про публікації тощо).

У *першому розділі* дослідниця на високому науковому рівні визначає методологічні засади створення освітньо-розвивального середовища для обдарованих дітей у закладах загальної середньої освіти. Спираючись на філософський принцип від загального до часткового, Л. Г. Карпова аналізує специфіку освіти обдарованих дітей у закладах загальної середньої освіти та робить аргументовані висновки щодо застосування отриманих результатів в умовах спеціалізованих закладів загальної середньої освіти для обдарованих дітей. З цієї ж позиції розглянуто методологічні підходи дослідження, серед яких детально обґрунтовано системний, синергетичний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний, акмеологічний, кластерний (п. п. 1.1).

Узагальнюючи підходи до проблеми створення освітньо-розвивального середовища для обдарованих дітей в освітній галузі, дисертантка доводить недостатній рівень розв'язання цих проблем навіть у закладах загальної середньої освіти, як більш досліджених. При цьому вона знаходить серед них ті, що притаманні й спеціалізованим закладам загальної середньої освіти для обдарованих дітей, і концентрується на їхньому розв'язанні (п. п. 1.3).

У *другому розділі* дисертації авторка детально аналізує обдарованість особистості як наукову проблему, проводить огляд підходів до формування обдарованої особистості в зарубіжній теорії та практиці (Д. Векслер, Г. Гарднер, Ф. Мьонкс, А. Роацці, Дж. Ролофс, М. Сандерс, В. Штерн та ін.) і на

цій підставі визначає низку сутнісних характеристик обдарованості (п. п. 2.2).

На основі термінологічного аналізу дослідниця з'ясовує суть ключових понять дослідження («освітньо-розвивальне середовище», «обдарованість», «талант», «геніальність», «здібності» тощо). Визначені вимоги до створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей покладено в основу розроблення відповідної науково-методичної системи. Однією з головних вимог, на думку Л. Г. Карпової, є створення освітньо-розвивального середовища з метою реалізації запитів нової української школи в напрямі формування в обдарованих учнів ключових компетентностей. Запропоновано авторське розуміння поняття «освітньо-розвивальне середовище спеціалізованого закладу загальної середньої освіти для обдарованих дітей». При цьому дослідниця концентрується на контингенті дітей із сільської місцевості, що робить дослідження більш конкретним.

У *третьому розділі* схарактеризовано суть науково-методичної системи створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей та розроблено її модель (рис. 3.6). Звертає увагу підхід дисертантки до розроблення алгоритму створення науково-методичної системи на підставі врахування доробку таких вчених, як Б. Задоров, О. Мاستикаш, С. Мельник, Т. Пушкар, І. Осадчий, А. Теплицька, Ю. Сурмін та інших. Підсилює теоретичне значення проведеного дослідження виокремлені й обґрунтовані підсистеми науково-методичної системи: методологічна, змістово-діяльнісна та моніторингово-коригувальна. У зоні особливого наукового інтересу – розроблена в межах змістово-діяльнісної підсистеми технологія створення освітньо-розвивального середовища спеціалізованого закладу загальної середньої освіти для обдарованих дітей та ефективні за цих обставин організаційно-педагогічні умови. Значну увагу приділено формуванню базових компетентностей педагогів (креативної, методичної, дослідницької) як основи дієвої співпраці з обдарованими учнями.

Науковий інтерес становить підхід Лариси Георгіївни до формування ключових компетентностей обдарованих учнів в освітньо-розвивальному середовищі спеціалізованого закладу загальної середньої освіти через виділення в ньому таких сфер, як когнітивна, соціальна, творча й особистісна, які моделюються на основі діаграми Ейлера–Венна та забезпечуються необхідним педагогічним інструментарієм (рис. 3.2).

У *четвертому розділі* дисертантка доводить дієвість науково-методичної системи створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей у результаті експериментальної роботи, яку було організовано на базі Комунального закладу «Обласна спеціалізована школа-інтернат II-III ступенів «Обдарованість» Харківської обласної ради» протягом 2009–2018 рр. Експеримент вирізняється тим, що охоплює дві фази, перша з яких передбачає дослідження результатів сформованості освітньо-розвивального середовища та компетентностей вчителів, друга – концентрується на результатах формування ключових компетентностей обдарованих учнів в умовах нового середовища. Якісний та кількісний аналіз отриманих результатів засвідчив дієвість розробленої

науково-методичної системи.

Показовим є комплекс емпіричних методів дослідження (методика експертизи освітнього середовища, комплекс діагностичних методик для дослідження ключових компетентностей обдарованих учнів, кваліметричні моделі для дослідження компетентностей учителів). Застосування критерію Пірсона дозволило встановити статистичну значущість отриманих результатів.

Глибоке й системне вивчення проблеми надає можливість авторці зробити аргументовані висновки до розділів та загальні висновки, які відповідають поставленій меті, завданням й узагальнюють найважливіші положення дослідження. Автореферат роботи відображає її основний зміст.

Слід звернути увагу на додатки дисертаційної роботи, які налічують 360 сторінок та значно розширюють уявлення про масштаби проведеного дослідження.

На користь дисертаційної роботи свідчить те, що вона представлена в 46 друкованих працях, з них 41 одноосібна, у тому числі: 1 монографія (одноосібно), 3 навчально-методичних посібники (2 – у співавторстві), 23 статті в наукових фахових виданнях і 4 – у міжнародних періодичних виданнях, 10 тез і виступів на конференціях (одноосібно), 5 статей в інших виданнях.

Позитивно оцінюючи рецензовану наукову працю, відзначаючи її теоретичну й практичну значущість та наголошуючи на позитивних аспектах, дозволимо висловити деякі побажання і зауваження, які мають дискусійний характер:

1. Авторка аналізує різні типи освітніх середовищ (продуктивне середовище пізнання, інтегроване освітнє середовище, інформаційно-освітнє, віртуальне освітнє середовище тощо). Хотілося б бачити результати цієї роботи у вигляді авторської класифікації освітніх середовищ, що стало б вагомим елементом наукової новизни дослідження.

2. Представляє науковий інтерес підхід дисертантки до моделювання професійного простору формування компетентностей педагога для роботи з обдарованими учнями на основі застосування діаграми Ейлера–Венна. Цей простір вона визначає як субстанційне утворення, але його специфіку, на жаль, не розкриває, чим збіднює отриманий науковий доробок.

3. Дисертантка слушно наголошує, що в процесі здійснення особистісно спрямованого педагогічного супроводу обдарованого учня слід значну увагу приділити фасилітаційній функції батьків, але під час реалізації науково-методичної системи це питання висвітлює недостатньо.

4. Уважаємо, що робота значно виграла б, якщо завершилась розробленням рекомендацій за результатами втілення науково-методичної системи створення освітньо-розвивального середовища спеціалізованих закладів загальної середньої освіти для обдарованих дітей. Маємо переконання, що деякі з них стали б підставою для аргументованих змін у законодавчо-нормативній базі щодо розвитку обдарованих учнів.

5. Бажано було б розширити та деталізувати роботу із застосування елективних спецкурсів, які покладено в основу навчання обдарованих дітей на основі індивідуальних освітніх траєкторій.

Висловлені зауваження та побажання є дискусійними та не знижують

наукової цінності представленої дисертації.

Дисертаційна робота з теми «Теоретико-методичні засади створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що за актуальністю та змістом, обсягом і кількістю джерельної бази, якістю оформлення й сукупністю отриманих результатів, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19 серпня 2015 р. та за №1159 від 30 грудня 2015 р.), і дає підстави для присудження Карповій Ларисі Георгіївні наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент
виконуюча обов'язки декана
факультету гуманітарної та економічної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ)

С. А. Саяпіна

Підпис виконуючої обов'язки декана факультету гуманітарної та економічної освіти доктора педагогічних наук, доцента С. А. Саяпіної – засвідчую.

Начальник відділу кадрів

Є.С. Сілін